

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3740>

ELAZIĞ MÜZESİ'NDEKİ SIRSIZ FİĞÜRLÜ SERAMİKLERİN YENİDEN YORUMLANMASI REINTERPRETATION OF UNGLAZED FIGURED CERAMICS IN ELAZIG MUSEUM

Kader SÜRMEİ*
Arzu TEKELİ**

Öz

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar gelişen ve sonsuza kadar sürüp gidecek olan sanat tutkusu, araştırma ve yaratma serüveni, seramik sanatını bugün ulaştığı noktaya taşımıştır. Seramik sanatı; tarih boyunca farklı uygarlıklara ve değişen yaşam biçimlerine, farklı teknik ve estetik değerlere göre, değişik yönelimlere girerek gelişim göstermiş ve günümüze kadar gelmiştir. Binlerce yıldan beri üretilen seramik, kilin insan eli ile şekillendirilip pişirilmesi ile yaşamın doğal parçası olmuştur. Seramik, insan-doğa ilişkisi içinde, malzeme tasarım ve kaynak kullanımı yönünden zamana, kültüre ve bölgelere göre farklı özelliklere sahip olmakla birlikte, genel kuralları bakımından evrensel bir dile sahiptir. Seramik çalışmalar, kimi zaman resimsel unsurlar içermekte, kimi zaman taşıdığı heykel ya da mimari nitelikleri ile sanat ve tasarım eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca insanlığın yaşamının birçok alanında ve evresinde kullanılan seramikler, ait olduğu dönemin estetik ve kültürel özelliklerini tanımaya da yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmada; literatür tarama sonucunda ve Elazığ Müzesi'nde bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine ait Hayvan Figürlü Sırsız Küp, Sasani Dönemine ait Taht Kompozisyonlu Sırsız Küp ve Zengi Atabekler Dönemine ait Çift Kulplu Sürahi'nin incelenmesiyle elde edilen bulgular ışığında; bu eserler üzerinde bulunan figürler yorumlanarak, iki ve üç boyutlu seramik yüzeylerde farklı malzeme ve tekniklerle uygulanan dokuz adet çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çağdaş bir bakış açısıyla yorumlanan bu eserlerin uygulamalarında kullanılan teknik ve yöntemler açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elazığ Müzesi, Seramik, Sırsız Seramikler.

Abstract

The passion for art, the adventure of research and creation, which developed from the existence of humanity to the present and will last forever, has brought the art of ceramics to the point where it has reached today. Ceramic art; Throughout history, different civilizations and changing lifestyles, according to different technical and aesthetic values, according to different trends and progress has progressed to date. The ceramic, which has been produced for thousands of years, has been a natural part of life by shaping and baking clay with human hands. Although it has different characteristics according to time and regions in terms of material design and resource usage, it has a universal language in terms of general rules. Ceramics works, sometimes with pictorial elements, sometimes appear as works of art and design with sculptures or architectural qualities. In addition, ceramics used in many areas and stages of human life also help to recognize the aesthetic and cultural characteristics of the period in which it belongs.

In this study; In the light of the findings obtained as a result of the literature review from and the examination of the Double Handled Jug from the Seljuk Period of the Anatolian Seljuk Period, the Double Handled Jug from the Sassanid Period, the Unglazed Cube from the Zengi Atabekler in the Elazig Museum ; nine works were performed by using different materials and techniques on two and three dimensional ceramic surfaces. In addition, techniques and methods used in these works explained .

Keywords: Elazığ Museum, Ceramic, Unglazed Ceramics.

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü. ksurmeli@yildiz.edu.tr

** Bilim Uzmanı, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Seramik Bölümü. arzutekeli@gmail.com

1. GİRİŞ

İlk çağlardan günümüze kadar her türlü alanda kullanımda olan seramikler, ateşin bulunmasıyla ve çamurdan yapılan formların pişirilmesinin keşfi ile insan hayatındaki yerini almıştır. Seramik sözcüğü, “keramik” olarak da kullanılmaktadır. Keramik; Yunancada boynuz anlamına gelen “keramos” kelimesinden türemiş, sert topraktan yapılmış boynuz biçiminde bir tür vazoya verilmiş isimdir.

İlk seramiklerin M.Ö. X. ve IX. binlerde üretildiği saptanmıştır. En eski ve önemli bulgulara Türkistan’ın Aşkava bölgesinde (M.Ö.8000), Filistin’in Jericho bölgesinde (M.Ö.7000) Anadolu’nun çeşitli höyüklerinde (örneğin Hacılar, M.Ö.6000) ve Mezopotamya olarak adlandırılan Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgede rastlanmıştır (Arcasoy, 1983, 1).

Fırat ve Dicle ırmakları arasında kalan Mezopotamya bölgesi, tarihte önemli gelişmelerin yaşandığı en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Seramik sanatının da beşiği durumundaki bölgenin tarih öncesi çağlardan günümüze kadar uzanan geçmişi daima hareketli olmuş, dostça veya düşmanca ilişkileri bulunan toplumlar, bazen ortak bir kültür mirası bırakmış, bazen de geçmiş dönemlerden aldıkları kültürel mirası devam ettirmiş ya da büyük ölçüde onun etkisinde kalarak geleneksel ürünler meydana getirmişlerdir (Tunçel, 2002, 114).

Binlerce yıldan beri üretilen seramik, kilin insan eli ile şekillendirilip pişirilmesi ile yaşamın doğal parçası olmuştur. Seramik, insan-doğa ilişkisi içinde, malzeme tasarım ve kaynak kullanımı yönünden zamana, kültüre ve bölgelere göre farklı özelliklere sahip olmakla birlikte, genel özellikleri açısından evrensel bir dile sahiptir.

Kabartma desenli sırsız seramiklere, ithalat-ihracat ve yakın komşuluk ilişkileri dolayısıyla İslam dünyasında, Orta Asya’dan Kuzey Afrika’ya kadar çok geniş bir coğrafyada rastlanmaktadır (Reitlinger, 1951, 12). Testi ve küpler üzerinde yer alan bezemeler o döneme ait bilgi içermesi açısından önemlidir. Kabartma süslemeli testi, küp ve kaplar kendi grupları içerisinde çeşitliliklerine rağmen çamurun rengi, dokusu, form ve bezeme özellikleri bakımından bölge ve dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

2. ELAZIĞ MÜZESİ’NDE BULUNAN SIRSIZ FİGÜRLÜ SERAMİKLER

Elazığ Müzesi’nde bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine ait Hayvan Figürlü Sırsız Küp, Sasani Dönemine ait Taht Kompozisyonlu Sırsız Küp ve Zengi Atabekler Dönemine ait Çift Kulplu Sürahi yerinde incelenmiş, motiflerinin seramik yüzeylerde yorumlanabilmesi için çeşitli açılardan fotoğrafları çekilmiştir. Literatür tarama yoluyla ve eserlerin incelenmesiyle elde edilen veriler, sırsız figürlü seramiklerin yorumlanma sürecinin temelini oluşturmaktadır.

2.1. Hayvan Figürlü Sırsız Küp:

Katalog No: 1

Bulunduğu Yer: Elazığ Müzesi-Zemin Kat.

Envanter No: Yok

Ağız Çapı: 32 cm

Gövde Çapı: 48 cm

Boyunda Çamur Kalınlığı: 2 cm

Boyun Çapı: 33 cm

Yükseklik: 84 cm

Dönem: Selçuklu Dönemi

Müze Geliş Şekli: Envanter numarası bulunmadığı için hangi tarihte kimin tarafından getirildiği belirsizdir.

Onarım ve Bugünkü Durumu: Küp tamamen sağlam olup, sadece barbutin tekniğindeki kısmen dökülmeler bulunmaktadır.

Yapım Tekniği: Eser üç bölüm halinde yapılmıştır. Boyun ve gövde ayrı olarak tornada, alt kısmı elde şekillendirilmiş, parçalar daha sonra birleştirilmiştir. Bezemelerin çoğu barbutin tekniğiyle yapılmıştır.

Kullanılan Malzeme: Çamur kırmızımsı olup, içerisine bitki katılmıştır. Gözenekli bir yapısı vardır. Üzerindeki astar ve barbutin bezemelerde kullanılan çamur ise bejdir.

Form: Dışa dönük ağızdan aşağıya doğru hafifçe genişleyen silindir şeklinde bir boyun, omuzla birlikte genişleyerek silindir şeklindeki gövdeye ulaşmaktadır. Küpün alt bölümü yarım küre biçimindedir. Boynun ortasından, dışa doğru kavis yaparak omuza bileşen altı adet kulp bulunmaktadır. Bu kulpların üstü topuz şeklindedir.

Bezeme: Dışa doğru çıkıntılı bir şekilde barbutin tekniğiyle şekillendirilmiş ağız, ahşap sanatında olduğu gibi, eğri kesimli motifler ile süslüdür. İki ince barbutin çember ile tezyin edilmiş olan boynun üst bölümünde, ortada büyük bir kabara ve etrafında uçları bu nokta ile birleşen helezonik şekilli altı adet büyük çiçek süslemesi monte edilmiştir. Diğer sathlar boş bırakılmıştır. Kulplar arasındaki boş alanlara, alt alta yine helezonik şekiller ve kabaralar yapılmıştır. Aynı işlem kulplar üzerinde de bulunmaktadır. Küpün omuz kısmında yuvarlak kabara ile açmış bir çiçek motifi ve bunun üst ve altında, sigrafitto tekniğinde yapılmış baklava dilimleri yer alır. Bu alanda ayrıca iki çizgi ile çerçevelenmiş, çapraz taramalı işlem uygulanmıştır. Bu kompozisyon kulplar arasında tekrar edilmiştir. Tamamen barbutin tekniğiyle süslenen gövdenin en üstünde, kuşak halinde helezonik şekiller yer alırken, altında ince uzun ağızlı, uzun boyunlu, uzun kuyruklu, dar gövdeli ve koşar vaziyette mitolojik bir hayvan motifi tekrar ederek bulunur. Bu biçimi ile Orta Asya'daki hayvan figürleriyle oldukça benzerlik göstermektedir (Şekil 1).

Hayvan figürleri ve hayvan mücadelelerinin tasviri, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu devirlerinde ana tema olmaktan çıkmış olmakla birlikte, temel simgesel anlamını koruyarak sürmüştür (Çoruhlu, 1992, 193).

Gövdenin alt bölümünde yine üç sıra süsleme yapılmıştır. Alt ve üstteki şeritte helezonik şekiller, ortada ise 1,5 cm. çapında kabartma motifi sıralanmıştır. Kabartmaların üzerinde merkeze doğru kazımlar bulunmaktadır.

Şekil 1. Hayvan Figürlü Sırsız Küp

Reitlinger'e göre (1951, 12) bu stilde günümüze kadar ulaşan; Elazığ, New York, Bağdat, Londra ve İstanbul'daki müzelerde toplam 10 eser bulunmaktadır. Elazığ Müzesindeki küp, diğer müzelerdeki küplerden daha gelişmiş form ve bezeme özelliklerine sahiptir. Küp üzerinde süsleme bantları bulunmamaktadır. XII. Yüzyıldaki örnekleri dört kulplu olmasına rağmen, Elazığ Müzesi'ndeki eser altı kulpludur. Böylece eserin XII. yüzyılın sonlarında yapıldığı söylenebilir.

2.2. Taht Kompozisyonlu Sırsız Küp:

Katalog No: 3

Envanter No: 73 P.T.6/1

Ağız Çapı: 21 cm

Yüksekliği: 52 cm

Dönem: Sasani İran Dönemi

Onarım ve Son Durumu: Küpün gövdesinin bir bölümü eksiktir. Ancak aşağıya doğru uzanan en uzun bölümünün mevcut olması, gövdesinin tamamının nasıl olduğu hakkında fikir vermektedir. Yarım küre şeklinde olduğu söylenilebilir. Küpün olmayan bölümü, bezemeler devam ettirilmeden, düz bir şekilde onarılmıştır.

Müze Geliş Şekli: 15.10.1973 tarihinde Halil Dabakoğlu tarafından müzeye satılmıştır.

Kullanılan Malzeme: Ana gövdede kırmızımsı çamur kullanılırken, bezeme yapılan çamur ise bej renktedir. Killi toprak kullanılmıştır.

Yapım Tekniği: Silindir şeklindeki form tornada yapılmıştır. Gövde iki bölüm halinde yine tornada, alt kısmın ise elde yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu bölümler daha sonra çamur yaş iken çark üzerinde birleştirilip, kulplar eklenmiştir. Plakalar üzerinde bulunan yüksek kabartma figürler çalışılırken, yaş çamur yüzeye monte edilmiştir.

Form: Hafif dışa taşkın ağızdan, silindir şeklindeki boyun kısmına inilir. Boyundan, yumuşak profilli olarak, yine silindir şeklinde, hafif dışarı doğru açılma yapan gövdeye geçilmiştir. Mevcut olmayan dip kısmının, yarım küre şeklinde olduğu düşünülmektedir.

Bezeme: Küpün üzerinde iki tür süsleme görülmektedir. İnsan ve hayvan figürleri barbutin tekniği ile uygulanmış, bunların kaş, göz ve saçlarında pipet benzeri malzeme kullanılmıştır. Bezemeler, yapıldıkları yüzeye göre üçe ayrılabilir: En üstte, niş oluşturan kemerlerin altında sadece insan ve aslan başları bulunmaktadır. Figürlerin yüzleri köşeli-oval, dolgun yanaklı, çekik gözlü olmaları itibari ile Orta Asya Türk insanı tipi özelliklerini gösterir. Erkek figürünün başındaki bant ve yanlardan sarkan iki süs vardır. Kadın figürlerinin başlarındaki sarıgın yanlarında döğme ve alında ise damga bulunmaktadır. Boyunda inci dizisi ve dört damladan oluşan kolye görülmektedir. Ortada yer alan erkek figürü yanındaki Selçuklu aslanı ile gücü sembolize eder. Aslan, kuvvet ve kudreti simgeler, aynı zamanda güneşin ve aydınlığın da temsilcisidir (Öney,1992,40). Hemen altında yer alan boşluğun kenar dilimleri barbutin tekniğiyle yapılmıştır. Yüzeyde spiral dallarla oluşturulan dikdörtgen çerçevelerin içine ve altına küçük kabaralar serpiştirilmiştir. Küpün ortasında bir taht kompozisyonu bulunmaktadır. Bağdaş kuran ve iki eliyle hilalin uçlarını tutan figürün her yanında birer kadın başı vardır. Gövdede, spiral dal kuşakları arasında kalan boşluklarda ince uzun suratlı, geniş omuzlu, bele doğru incelen üçgen vücutlu, orantısız bacaklı insan figürleri yerleştirilmiştir. Küpün boyun kısmında kulplar ve dilimli kemerler bulunmaktadır (Şekil 2-3).

Şekil 2-3. Taht Kompozisyonlu Sırsız Küp, Ön ve Arka Görünümü

2.3. Çift Kulplu Sürahi:

Eserin adı: Çift Kulplu Sürahi

Envanter No: 74 P.T.2/15

Ağız: 6 cm

Karın: 14. 8 cm

Yükseklik: 21. 5 cm

Boyun Çapı: 4. 5 cm

Kaide Çapı: 4. 4 cm

Dönem: Zengi Atabekler

Yapım Tekniği: Boyun ve gövdenin üst kısmı yekpare olan kaide, çarkta yapılmıştır. Gövdenin üst bölümü ise kalıp tekniğiyle yapılmıştır. Çarkta birleştirildikten sonra kulplar eklenip, 900°C fırınlanmıştır (Şekil 4).

Kullanılan Malzeme: İri taneli ve kırmızıya yakın olan çamurun üzerine daha açık tonlarda astar çekilmiştir.

Form ve Bezeme: Boyun, ağızdan gövdeye doğru daraltılarak, sadece bir yüzeyine çizgi motifleri uygulanmıştır. Sürehinin her iki yanında, boynun en dar yerinden çıkarak, karın kısmından sonra yukarıya doğru daralan gövdeye birleşen kulplar bulunmaktadır. Omuz kısmında kuşak halinde zencerek motifi vardır. Sürahinin gövdesinde içerisinde kaz veya kuğu resimleri bulunan sekiz adet madalyon mevcut olup, bu madalyonlar arasındaki alan ise tırtıklı kabarıklar ile bezenmiştir.

Şekil 4. Çift Kulplu Sürahi

Toplumlara ve kuşun cinsine göre farklı anlamlara gelen kuş figürü, tarih boyunca olağanüstü bir yaratık olarak algılanmış ve adeta tanrılaştırılmıştır. Orhun kitabelerinde, Orta Asya Yakut Türklerinin, her insanın kuş şeklinde bir ruhu olduğuna ve ölen kişinin ruhuna göre yükselip kuş gibi uçtuğuna inandıklarından söz edilir (Erbek, 2002, 192). Kuşlar, genellikle göklerin, ruhsal yükselmenin, yüksek şuur hallerine geçişin, hafifliğin, semaviliğin, ruhsal unsurların, sezgi ve ilhamın, yeniden doğuşun, gök ve yer arasındaki bağın sembolü olarak da kullanılmıştır (Salt, 2006, 228).

Çift kulplu sürahi, Mezopotamya'da 1222 yıllarında Zengi Atabekleri döneminde yapılmış olan eserlerle, madalyonların içerisinde bulunan girift motifleri açısından benzerlik göstermektedir.

3. ELAZIĞ MÜZESİNDE BULUNAN SIRSIZ FİĞÜRLÜ SERAMİKLERİN, SERAMİK YÜZEYLERDE YORUMLANMASI

XII. ve XIV. yüzyıllarda yapılmış olan bu eserlerde kullanılan teknik ve yöntemler, günümüz seramik sanatında da sürdürülmektedir. Araştırma kapsamında Elazığ Müzesi'ndeki sırsız figürlü seramiklerle ilgili kuramsal bilgilere ulaşılmış ve eserler yerinde incelenerek görseller elde edilmiştir. Seramikler üzerindeki figürlerin yorumlanması sürecinde, eskizleri çizilen ve maketleri yapılan çalışmalar, farklı şekillendirme teknikleriyle üretilmiştir. Elde, plaka, ajur, döküm kili, kil ekleme vb. gibi yöntem ve teknikler uygulanmıştır.

Seramiklerin bisküvi pişirimleri 950°C'de yapıldıktan sonra, sırlama aşamasına geçilmiştir. Seçilen sırların renkleri belirlenmiş, 1020°C'de ikinci pişirim gerçekleştirilerek çalışmalar tamamlanmıştır.

Şekil 5 . Çalışma 1 (R: 43 cm)

Şekil 6. Çalışma 2 (36X18 cm)

3.1. Çalışma 1:

Kullanılan Malzeme: Şamotlu çamur, turkuaz sır, petrol yeşili sır içi boya, beyaz astar, şeffaf sır, kahverengi eskitme.

Şekillendirme Tekniği: Elde şekillendirme.

Pişirim: İlk pişirim, 950°C, sırlı pişirim 1020°C.

Elde şekillendirme tekniği uygulanan çalışma, çift kulplu sürahi üzerindeki motifler kullanılarak tasarlanmıştır (Şekil 5). Eser plaka yöntemi ile açılıp, yuvarlak sac üzerine yerleştirilmiştir. Orta kısımda stilize edilmiş iki ucu kafası olarak düşünülen kuş motifi, rölyef olarak tasarlanmıştır. Her iki yanında petrol yeşili ve turkuaz sır uygulanan asimetrik olarak yerleştirilmiş şeritler bulunmaktadır. Rölyef kuş motifi, çamurun kendi renginde tasarlanmış ve doğal bir doku kazandırılmıştır. Fonda ise beyaz astar üzerine kahverengi eskitme uygulanmış, rölyefin kenarlarında bu koyuluk belirginleştirilerek, ön plana çıkması sağlanmıştır.

3.2. Çalışma 2:

Kullanılan Malzeme: Şamotlu çamur, renkli cam, beyaz çamur, kırmızı çamur, kahverengi eskitme, şeffaf sır.

Kullanılan Teknik: Plaka yöntemi, baskı (mühür) tekniği.

Pişirim: ilk pişirim 950°C, sırlı pişirim 1020°C.

Plaka yöntemi kullanılarak yapılan çalışma iki parçadan oluşmaktadır (Şekil 6). Aynı boyutlardaki plakalar üzerine stilize edilmiş hayvan figürlerinin içi kazınarak oluşturulan çukurların içerisine koyu tonlarda cam parçaları yerleştirilmiş, eriyen cam parçalarıyla derinlik etkisi ve doku çeşitliliği yaratılmıştır. Beyaz, kırmızı ve şamotlu çamura mühür baskı tekniği uygulanarak yerleştirilen yuvarlak parçalar üzerindeki motif, hayvan figürlü sırsız küpteki çiçek motifidir. Çiçek modeli alçı üzerinde çizilerek, kalıp baskı yöntemiyle mühürler basılmış, kuruduktan sonra bisküvi pişirimi için fırınlanmış, üzerine kahverengi eskitme yapılarak şeffaf sır kullanılmıştır.

3.3. Çalışma 3:

Kullanılan Malzeme: Döküm kili, siyah sır, turkuaz sır, şeffaf sır.

Şekillendirme Tekniği: Kalıp alma, baskı tekniği.

Pişirim: İlk pişirim 950°C, sırlı pişirim 1020°C.

Şekil 7. Çalışma 3 (18x9 cm)

Şekil 8. Çalışma 3

Çalışmanın dökümü kalıp tekniğiyle alınmıştır. Alçı ile kalıbı alınarak, barbutin tekniğiyle yapıştırılan yüzündeki çiçek motifi, taht kompozisyonlu sırsız küpten alınmıştır (Şekil 7). Diğer yüzünde üç figür de aynı teknikle biri üste, ikisi alta gelecek şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 8). Kasenin üst kısımları, sırsız küpün biçimiyle benzerlik göstermesi için yarım ay şeklinde kesilerek çıkarılmıştır. Çalışmanın içi derinlik kazandırmak amacıyla siyah, dışı ise Selçuklu döneminde kullanımıyla ilişkilendirilerek turkuaz sır ile sırlanmıştır. Kabartmalarda turkuaz sır silinerek beyaz kalması sağlanmış ve motifler ön plana çıkarılmıştır.

Şekil 9. Çalışma 4 (21x30, 17x24 cm)

Şekil 10. Çalışma 5 (32x40 cm)

3.4. Çalışma 4:

Kullanılan Malzeme: Döküm çamuru, şamotlu astar, kırmızı astar, şeffaf, turkuaz ve sarı sır.

Şekillendirme Tekniği: Kalıp tekniği, ajur tekniği, baskı (mühür) tekniği

Pişirim: İlk pişirim 950°C, sırlı pişirim 1020°C

İki farklı kalıp kullanılan elips formundaki çalışma, hayvan figürlü sırsız küp üzerindeki motifler kullanılarak tasarlanmıştır (Şekil 9). Her iki parçanın yanlarında simetrik olarak yerleştirilen kıvrımlı dallara benzer motifler, ajur tekniği ile uygulanmıştır. Büyük parçanın ortasında yer alan üçgen motiflerde kalıp baskı tekniği uygulanmış, uç kısımları yer yer kıvrılarak hareketlilik sağlanmıştır. Küçük boyutlu çalışmada da, aynı kıvrımlı dal motifleri uygulanarak bütünlük sağlanmıştır. Ortada ejder motifi kenarlardaki motiflerle uyum sağlayacak şekilde stilize edilerek ajur tekniğiyle çalışılmıştır. Kenarlarda şamotlu astar ve kırmızı astar uygulanmıştır. Bisküvi pişiriminin ardından yüzeyde turkuaz, ajurların iç kısımlarında ise sarı sır kullanılmıştır. İçten atılan sarı sır ile ışık etkisi yaratılmıştır.

3.5. Çalışma 5:

Kullanılan Malzeme: Döküm çamuru, şeffaf sır, renkli cam, bakır oksit, turkuaz sır, kahverengi sır.

Şekillendirme Tekniği: Döküm tekniği, ajur tekniği, kabartma (rölyef) tekniği.

Pişirim: İlk pişirim 950°C, sırlı pişirim 1020°C.

Çalışma elips şeklinde ve aynı boyutta dökümleri yapılan iki parçadan oluşmaktadır (Şekil 10). Ancak iki parçada farklı teknikler kullanılmıştır. Alttaki parçanın ortasında ajur tekniğiyle yapılmış bitki motifleri, çift kulplu sürahiden yararlanılarak tasarlanmıştır. Alt ve üstte karşılıklı olarak yerleştirilmiş, stilize edilmiş kuş motifleri bulunmaktadır. Kazınarak çukurlaştırılan motifin iç kısımlarına renkli camlar yerleştirilmiştir. Kuş figürünün çevresindeki ajur tekniğiyle oluşturulan çizgiler, tasarımı tamamlayıcı unsurlar olarak kullanılmıştır. Çalışmanın diğer parçasında ise aynı motifler farklı tekniklerle çalışılmıştır. Negatif ve pozitif alanlarda kontrastlık yaratılmıştır. Kuş motifleri karşılıklı olarak yerleştirilip, kabartma tekniği uygulanmıştır. Eser üzerine çizilmiş motif bakır oksitle renklendirilmiştir. Kuş motifinin iç kısımları kazınarak yine renkli camlar yerleştirilmiştir. Kenarlarda şerit halinde kahverengi sır uygulanmıştır. Turkuaz, kahverengi ve beyazın hâkim olduğu renk tonları ve yer yer kullanılan renkli camlarla, iki parçada uyum ve bütünlük yakalanmıştır.

3.6. Çalışma 6:

Kullanılan Malzeme: Döküm kili, çini tabak, kırmızı sır, petrol yeşili siriçi boya, çini boyası, çini sıırı, şeffaf sır.

Kullanılan Teknik: Döküm tekniği, ajur tekniği.

Pişirim: İlk pişirim 950°C, sırlı pişirim 1020°C

Şekil 11. Çalışma 6 (32x40 cm)

Döküm tekniği kullanılan çalışmanın ortası kesilerek çıkarılmış ve çini tabak yerleştirilmiştir (Şekil 11). Zıt yönlerdeki üçgenlerin sıralanmasıyla oluşan bordürde ajur tekniği uygulanmıştır. Üstteki tabakanın iç kenarları dikdörtgen ve üçgen şekillerinde kesilmiştir. Çini tabağın içerisine taht kompozisyonlu figür stilize edilerek çizilmiştir. Merkezde yer alan bu motifle uyumlu olarak, yanlarına asimetrik yerleştirilen hareketli şeritlerle kompozisyon tamamlanmıştır.

Çini kullanılan çalışmada, çini boyası fırınlanma aşamasında açık sarı tonları oluşturmuştur. Bu sarılıklar çalışmanın renk dokusunda çeşitlilik yaratmıştır. Çalışmanın üst kenarlarında petrol yeşili, iç kısımlarında ise kırmızı sır kullanılmıştır.

3.7. Çalışma 7:

Kullanılan Malzeme: Şamotlu çamur, beyaz çamur, çini fayans, çini sır, şeffaf sır.

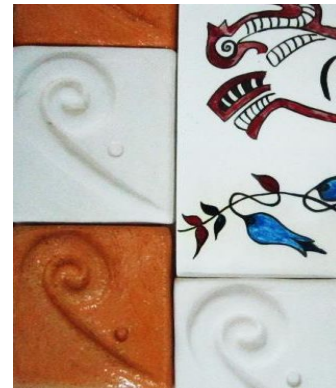
Kullanılan Teknik: Baskı (mühür) tekniği, çini

Pişirim: İlk pişirim 850°C, sırlı pişirim 1020°C, çini fayans pişirimi 900°C

Bu çalışmada, hayvan figürlü sırsız küp üzerindeki hayvan figürü ile kenarlarında yer alan dekoratif motif kullanılmıştır (Şekil 12-13). Seramik pano olarak tasarlanan çalışmada merkezde 20x20 cm. boyutunda çini fayans bulunmaktadır. Fayans üzerinde yer alan kırmızı çini boya ile çizgisel çalışılan stilize edilmiş hayvan figüründe siyah kontur kullanılmıştır. Figürün alt ve üst kısımlarına çini motiflerden desenler çizilip, kırmızı mavi ve siyah çini boya ile renklendirilmiştir. Fayans, alçı üzerine çizilen motiflerin kalıbı alınan, baskı kalıp tekniği ile çoğaltılan kırmızı ve şamotlu çamur kullanılarak tasarlanan kare formundaki parçaların ortasında yer almaktadır. Kare parçalarda şeffaf sır kullanılmıştır.

Şekil 12. Çalışma 7 (70x55 cm)

Şekil 13. Çalışma 7 (Detay)

3.8. Çalışma 8:

Kullanılan Malzeme: Şamotlu çamur, beyaz döküm çamuru, kahverengi eskitme, şeffaf sır.

Kullanılan Teknik: Elde şekillendirme tekniği.

Pişirim: ilk pişirim 950° C, sırlı pişirim 1020° C

Elde şekillendirme tekniği kullanılan çalışmada ana gövde, hayvan figürlü sırsız küp üzerindeki stilize edilmiş hayvan motifi yorumlanarak tasarlanmıştır. Üst bölüm, bu hayvan motifinin ağız kısmı düşünülerek uygulanmış, yan kısımlarda oluşturulan eğrisel çizgiler derinleştirilerek hacim verilmiştir.

Çalışmanın ön yüzünde kıvrımlı motif kullanarak, hemen yanına onu tamamlayıcı çizgilere yer verilmiştir (Şekil 14). Aşağıdaki çizgiler küpün gövdesinde bulunan hayvan motifinin üzerindeki sadık kalınarak yerleştirilmiştir.

Arka yüzde, stilize edilmiş hayvan motifinden bir parça rölyef olarak çalışılmıştır (Şekil 15). Şekillendirme işleminin ardından, yüzeye kısmi olarak beyaz çamurdan astar uygulanmış, siyah eskitme yapılarak çizgiler derinleştirilmiştir.

Şekil 14. Çalışma 8 (34x12 cm)

Şekil 15. Çalışma 8 (Arka Yüzü)

Şekil 16. Çalışma 9 (38x 18, 5 cm)

3.9. Çalışma 9:

Kullanılan Malzeme: Döküm kili, kırmızı çamur, turkuaz sır, yeşil sır, renkli cam, şeffaf sır, tuz ruhu.

Kullanılan Teknik: Kalıp alma, baskı (mühür) tekniği, ajur tekniği.

Pişirim: İlk pişirim 950°C, sırlı pişirim 1010°C.

Çalışmada hayvan figürlü sırsız küp üzerindeki motifler yorumlanmıştır (Şekil 16). İki ayrı döküm yapılarak birleştirilen parçalardan yukarıda bulunanın merkezine parmakla bastırılarak oluşturulan çukurun içerisine renkli camlar eritilerek, renk, doku ve parlaklık kazandırılmıştır. Çevresinde çizgilerle bölünen alanlara tuz ruhu ile doku verilmiştir. Aşağıda bulunan bombeli parçaya, dairesel motifler ajur tekniğiyle uygulanıp, aralarına ince çizgisel dokular yaratılmıştır. Siyah zemin rengi, çalışmayı ön plana çıkarmıştır. Turkuaz ve sarı sır kullanılmıştır. Kırmızı çamurla şekillendirilen şeritlerin üzerinde dokular oluşturularak ve şeritler kıvrımlı yerleştirilerek hareket sağlanmıştır. Çamurun doğal renginden faydalanılmış ve şeffaf sır kullanılmıştır.

SONUÇ

Seramik, insanoğlunun ateşi bulması ve çamurdan yaptıkları formları pişirmeyi keşfetmesi ile hayatın hemen her alanında yerini almıştır. XII. ve XIV. yüzyılda Anadolu ve Mezopotamya'da görülen sırsız figürlü seramikler, genellikle elde ya da tornada çalışılmış, bezeme tekniği olarak sigrafitto (kazıma), barbutin ve mühür (baskı) tekniği uygulanmıştır. O dönemin yerleşim yerlerindeki topraklarından oluşan çamurun cinsi farklılık göstermektedir. Kabartma süslemeli testi, küp ve kaplar kendi grupları içerisinde çeşitliliklerine rağmen çamurun rengi, dokusu, form ve bezeme özellikleri bakımından bölge ve dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

Elazığ müzesinde dört adet sırsız figürlü seramik bulunmaktadır. Eserler yerinde incelenmiş, küplerden birinin tamamen kırık olduğu ve onarımının henüz yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle yorumlamak amacıyla faydalanılabilecek sağlamlıktaki üç eser araştırmanın örneklemini olarak ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemine ait Hayvan Figürlü Sırsız Küp, Sasani Dönemine ait Taht Kompozisyonlu Sırsız Küp ve Zengi Atabekler Dönemine ait Çift Kulplu Sürahi'nin tarihsel gelişim süreci ve yapım teknikleri ele alınmış, plastik ve teknik analizleri yapılmıştır. Kullanılan malzeme bakımından

değerlendirildiğinde, küplerde kullanılmış olan çamur ince taneli ve sıkı bir yapıda iken; testide kullanılan çamurun ise iri taneli ve seyrek bir dokuya sahip olduğu görülmüştür.

Tüm bu bulgular ışığında seramikler üzerindeki figür ve motifler, eskizleme ve maket çalışmalarının ardından, iki ve üç boyutlu dokuz adet çalışmada; elde, plaka, ajur, döküm kili, kil ekleme vb. gibi farklı teknik ve yöntemler kullanılarak yorumlanmıştır. Seramiklerin bisküvi pişirimleri 950°C'de yapılmış, sırlama aşamasının ardından 1020°C'de ikinci pişirim gerçekleştirilerek çalışmalar tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Arcasoy, Ateş (1983). *Seramik Teknolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar (1992). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*. İstanbul: Seyran Yayınları.
- Erbek, Mine (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öney, Gönül (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Reitlinger, Gerald (1951). *Unglazed Relief Pottery From Northern Mesopotamia*. Ars Islamica.
- Salt, Alparslan (2006). *Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A.Ş.
- Tunçel, Gül (2002). XII. ve XIV. Yüzyıl Artuklu Kabartma Desenli Sırsız Seramikleri. *Türkler*, C. 8, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 114-125.